

Національна школа суддів України

Особливості розгляду справ в письмовому (спрощеному) провадженні.

Особливості розгляду справ в окремому провадженні

Інтерактивна лекція з використанням презентації Power Point

Суддя Касаційного цивільного суду у складі Верховного суду

Кандидат юридичних наук, доцент

Сакара Наталія Юріївна

Структура цивільного судочинства (частини друга - п'ята, сьома статті 19 ЦПК України)

- **Наказне провадження** призначене для розгляду справ за заявами про стягнення грошових сум незначеного розміру, щодо яких відсутній спір про право або про його наявність заявнику невідомо (стаття 161 ЦПК України).
- **Позовне провадження:**
 - **загальне** (призначене для розгляду справ, які через складність або інші обставини недоцільно розглядати у спрощеному позовному провадженні);
 - **спрощене** (призначене для розгляду: малозначних справ; справ, що виникають з трудових правовідносин; справ про надання судом дозволу на тимчасовий виїзд дитини за межі України тому з батьків, хто проживає окремо від дитини, у якого відсутня заборгованість зі сплати аліментів та якому відмовлено другим із батьків у наданні нотаріально посвідченої згоди на такий виїзд; справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи).
- **Окреме провадження** призначене для розгляду справ про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають юридичне значення для охорони прав та інтересів особи або створення умов для здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав (стаття 293 ЦПК України).

Малозначні справи:

- **малозначність яких прямо встановлена в законі та не залежить від розсуду суду:**
 - справи, у яких ціна позову не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, який вираховується станом на 1 січня календарного року, у якому подається відповідна заява або скарга, вчиняється процесуальна дія чи ухвалюється судове рішення;
 - справи про стягнення аліментів, збільшення їх розміру, оплату додаткових витрат на дитину, стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів, індексацію аліментів, зміну способу їх стягнення, якщо такі вимоги не пов'язані із встановленням чи оспорюванням батьківства;
 - справи про розірвання шлюбу;
 - справи про захист прав споживачів, ціна позову в яких не перевищує двохсот п'ятдесяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;
- **можуть визнаватися малозначними** (незначної складності, крім справ, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження, та справ, ціна позову в яких перевищує двісті п'ятдесят розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (частина четверта статті 274 ЦПК України).

Критерії, що мають враховуватися при визначенні “незначної складності” справи:

- наявність сталої судової практики зі спірного питання;
- характер та кількість фактів, які підлягають встановленню (складність предмета доказування);
- “ускладнення” суб’єктного складу, можливість вступу у процес інших учасників справи;
- кількість вимог, що розглядаються в межах однієї справи, можливість об’єднання та роз’єднання позовних вимог, пов’язаність з іншими справами, що знаходяться на розгляді в судах;
- віддаленість з точки зору простору та часу між подіями та фактами, що розглядаються, та процесом судочинства;
- кількість та специфіка доказового матеріалу, в тому числі свідків, яких слід допитати, потреба у забезпеченні доказів;
- виключення, передбачені в частині четвертій статті 274 ЦПК України;
- інші обставини (“оновлення” законодавства, міжнародні фактори тощо).

Малозначні справи та спрощене позовне провадження: точки дотику

- Малозначні справи й деякі інші (що виникають з трудових відносин; про надання судом дозволу на тимчасовий виїзд дитини за межі України тому з батьків, хто проживає окремо від дитини, у якого відсутня заборгованість зі сплати аліментів та якому відмовлено другим із батьків у наданні нотаріально посвідченої згоди на такий виїзд тощо) розглядаються у порядку спрощеного позовного провадження (частини перша-друга статті 274 ЦПК України).
- При вирішенні питання про розгляд справи у порядку спрощеного позовного провадження суд враховує: ціну позову; значення справи для сторін; обраний позивачем спосіб захисту; категорію та складність справи; обсяг та характер доказів у справі, в тому числі чи потрібно у справі призначити експертизу, викликати свідків тощо; кількість сторін та інших учасників справи; чи становить розгляд справи значний суспільний інтерес; думку сторін щодо необхідності розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження (частина третя статті 274 ЦПК).

Процесуальні наслідки “малозначності” справи:

- може бути розглянута в порядку спрощеного позовного провадження судом першої інстанції;
- представником по таким категоріям справ може бути особа, яка досягла вісімнадцяти років, має цивільну процесуальну дієздатність, за винятком осіб, визначених у статті 61 ЦПК України (частина друга статті 60 ЦПК України);
- апеляційні скарги на рішення суду у справах з ціною позову менше ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, крім тих, які не підлягають розгляду у порядку спрощеного позовного провадження, можуть розглядатися судом апеляційної інстанції без повідомлення учасників справи (частина перша, третя статті 369 ЦПК України);
- за загальним правилом не підлягають касаційному оскарженню (пункт 2 частини третьої статті 389 ЦПК України).

Віднесення справи до категорії “малозначної”

ЦПК в чинній редакції безпосередньо не встановлює час, коли суд має визнавати справу малозначною, якщо остання є справою незначної складності (п. 2 ч. 6 ст. 19 ЦПК). Лише зі змісту підпункту “г” пункту 2 частини другої статті 389 ЦПК України випливає, що це має робити суд першої інстанції.

Така ситуація викликає у сторін відчуття невизначеності щодо наявності у них права на оскарження судового рішення й, як наслідок, може призвести до порушення права на доступ до суду як складового елементу права на справедливий судовий розгляд, передбаченого в п. 1 ст. 6 ЄКПЛ (*Jovanović v. Serbia* (no. 32299/08, 2 October 2002); *Egić v. Croatia* (no. 32806/09, 5 June 2014).

З метою уникнення “непередбачуваності обмеження права на доступ до суду” справа повинна визнаватися малозначною судом першої інстанції в ухвалі про відкриття провадження у справі. Така ухвала повинна бути мотивованою (*Pönka v. Estonia*, no. 64160/11, § 30, 8 November 2016).

Справи, що не можуть бути розглянуті в порядку спрощеного позовного провадження (частина четверта статті 274 ЦПК):

- що виникають з сімейних відносин, крім спорів про стягнення аліментів, збільшення їх розміру, оплату додаткових витрат на дитину, стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів, індексацію аліментів, зміну способу їх стягнення, розірвання шлюбу та поділ майна подружжя;
- щодо спадкування;
- щодо приватизації державного житлового фонду;
- щодо визнання необґрунтованими активів та їх витребування відповідно до глави 12 цього розділу;
- в яких ціна позову перевищує двісті п'ятдесят розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;
- інші вимоги, об'єднані з вимогами у спорах, вказаних у пунктах 1-5 цієї частини.

Справи, що розглядаються тільки в порядку спрощеного позовного провадження (стаття 161 ЦПК)

- про стягнення нарахованої, але не виплаченої працівникові суми заробітної плати та середнього заробітку за час затримки розрахунку;
- про компенсацію витрат на проведення розшуку відповідача, боржника, дитини або транспортних засобів боржника;
- про стягнення заборгованості за оплату житлово-комунальних послуг, телекомунікаційних послуг, послуг телебачення та радіомовлення з урахуванням індексу інфляції та 3 відсотків річних, нарахованих заявником на суму заборгованості;
- про стягнення аліментів у розмірі на одну дитину - однієї чверті, на двох дітей - однієї третини, на трьох і більше дітей - половини заробітку (доходу) платника аліментів, але не більше десяти прожиткових мінімумів на дитину відповідного віку на кожну дитину, якщо ця вимога не пов'язана із встановленням чи оспорюванням батьківства (материнства) та необхідністю залучення інших заінтересованих осіб;
- про стягнення аліментів на дитину у твердій грошовій сумі в розмірі 50 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, якщо ця вимога не пов'язана із встановленням чи оспорюванням батьківства (материнства) та необхідністю залучення інших заінтересованих осіб;
- про повернення вартості товару неналежної якості, якщо є рішення суду, яке набрало законної сили, про встановлення факту продажу товару неналежної якості, ухвалене на користь невизначеного кола споживачів;
- 7) про стягнення з юридичної особи або фізичної особи – підприємця заборгованості за договором (іншим, ніж про надання житлово-комунальних послуг, телекомунікаційних послуг, послуг телебачення та радіомовлення), укладеним у письмовій (в тому числі електронній) формі, якщо сума вимоги не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Вирішення питання про розгляд справи в порядку спрощеного позовного провадження

Питання про розгляд справи в порядку спрощеного позовного провадження суд вирішує в ухвалі про відкриття провадження у справі.

Вирішення цього питання віднесено на розсуд суду крім випадків розгляду справ, передбачених в частині другій статті 274 ЦПК України, коли позивач має подати відповідне клопотання.

За наслідками розгляду клопотання позивача суд з урахуванням конкретних обставин справи може:

- 1) задовольнити клопотання та визначити строк відповідачу для подання заяви із запереченнями щодо розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження; або
- 2) відмовити в задоволенні клопотання та розглянути справу за правилами загального позовного провадження.

Якщо відповідач в установленій судом строк подасть заяву із запереченнями проти розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження, суд залежно від обґрунтованості заперечень відповідача постановляє ухвалу про:

- 1) залишення заяви відповідача без задоволення;
- 2) розгляд справи за правилами загального позовного провадження та заміну засідання для розгляду справи по суті підготовчим засіданням.

Якщо суд вирішив розглянути справу в порядку спрощеного позовного провадження, але в подальшому постановив ухвалу про розгляд справи за правилами загального позовного провадження, розгляд справи починається зі стадії відкриття провадження у справі. У такому випадку повернення до розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження не допускається.

Процесуальні особливості спрощеного позовного провадження:

- підготовче провадження не проводиться (пункт 6 частини другої статті 187, частина перша статті 196, частина друга, третя, статті 279 ЦПК України);
- скорочені строки як для розгляду справи (стаття 275 ЦПК), так і для вчинення окремих процесуальних дій (частини перша, третя статті 278, частина четверта статті 279 ЦПК України);
- обмежена дія окремих принципів цивільного процесуального права (змагальності, диспозитивності, процесуального рівноправ'я сторін, усності тощо);
- суд може розглядати справу без повідомлення сторін за наявними у справі матеріалами за відсутності клопотання будь-якої із сторін про інше;
- судові дебати в судовому засіданні не проводяться (частина восьма статті 279 ЦПК України).

Клопотання про розгляд справи в судовому засіданні з повідомленням (викликом) сторін

Клопотання про розгляд справи у судовому засіданні з повідомленням сторін відповідач має подати в строк для подання відзиву, а позивач – разом з позовом або не пізніше п'яти днів з дня отримання відзиву (частина шоста статті 279 ЦПК України).

Суд може відмовити в задоволенні клопотання сторони про розгляд справи в судовому засіданні з повідомленням сторін за одночасного існування таких умов:

- предмет позову є стягнення грошової суми, розмір якої не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;
- характер спірних правовідносин та предмет доказування у справі не вимагають проведення судового засідання з повідомленням сторін для повного та всебічного встановлення обставин справи (частина шоста статті 279 ЦПК України).

Позиція ЄСПЛ щодо обов'язковості проведення усного розгляду справи

- проведення усного судового засідання необхідне як для заслуховування показань свідків, так і щоб, щоб у позивача була можливість викласти свою позицію усно (*Göç v. Turkey*, no. 36590/97, § 48), тобто право на усне слухання є одним з елементів, що забезпечує процесуальне рівноправ'я сторін (*Margaretić v. Croatia*, no. 16115/13, § 127-128);
- наявність обставин виключного характеру може виправдати відступ від усного слухання (*Martinie v. France* [GC], no. 58675/00, § 41). При цьому суд в ухвалі повинен мотивувати наявність таких обставин (*Pönka v. Estonia*, no. 64160/11, § 30);
- відмова від права на усне слухання повинна бути зроблена в недвозначній формі. Вона може бути виражена прямо чи побічно шляхом мовчання (*Håkansson and Sturesson v. Sweden*, no. 11855/85, § 66-67). Однак це не має значення, якщо національне законодавство прямо виключає можливість усного слухання (*Eisenstecken v. Austria*, no. 29477/95, § 33).
- обставинами, що можуть виключати потребу у проведенні усного слухання є: відсутність питань щодо достовірності оспорюваних фактів (*Döry v. Sweden*, no. 28394/95, § 37); наявність простих правових питань обмеженого характеру (*Allan Jacobsson v. Sweden* (no. 2), no. 16970/90, § 48-49) або які не є особливо складними (*Varela Assalino v. Portugal* (dec.), no. 64336/01); потреба в розв'язанні суто технічних питань (*Schuler-Zgraggen v. Switzerland*, no. 14518/89, § 58);
- відсутність усного слухання в суді апеляційної та касаційної інстанції може бути виправдано за умови, що воно проводилося в суді першої інстанції (*Helmets v. Sweden*, no. 11826/85, § 36) .

Обставини, що можуть виключати потребу в проведенні усного слухання:

- відсутність питань щодо достовірності оспорюваних фактів (*Döry v. Sweden*, no. 28394/95, § 37);
- наявність простих правових питань обмеженого характеру (*Allan Jacobsson v. Sweden (no. 2)*, no. 16970/90, § 48-49) або які не є особливо складними (*Varela Assalino v. Portugal (dec.)*, no. 64336/01);
- потреба в розв'язанні суто технічних питань (*Schuler-Zgraggen v. Switzerland*, no. 14518/89, § 58).

Проведення усних судових засідань є необхідним:

- коли юрисдикція суду поширюється на питання права та важливі фактичні обставини (*Fischer v. Austria*, no. 16922/90, § 44) або оцінці підлягає правильність встановлення фактів іншими органами (*Malhous v. Czech Republic* [GC], no. 33071/96, § 60);
- якщо суду необхідно сформулювати власне враження про сторону, надавши їй можливість пояснити свою позицію (*Miller v. Sweden*, no. 55853/00, § 34);
- для того, щоб суд міг отримати роз'яснення щодо деяких аспектів (*Fredin v. Sweden (no. 2)*, no. 18928/91, § 22).

Процесуальні особливості розгляду справ окремого провадження:

- деякі справи (п. 1, 3, 4, 9, 10 частини 2 статті 293 ЦПК України) розглядаються не одноособово суддею, а колегією у складі одного судді і двох присяжних;
- законодавець для кожної категорії справ визначає підсудність;
- обмежена дія принципу диспозитивності;
- справи окремого провадження не можуть бути передані на розгляд третейського суду і не можуть бути закриті у зв'язку з укладенням мирової угоди (частина п'ята статті 294 ЦПК України);
- обмежена дія принципу змагальності.
- учасниками у справах окремого провадження є заявники, інші заінтересовані особи (частина третя статті 42, частина четверта 4 статті 294 ЦПК України).
- для деяких категорій справ передбачена обов'язкова участь органів опіки та піклування (частина перша 1 статті 299, стаття 303, частина перша статті 313 ЦПК України), представника психіатричного (частина друга статті 341 ЦПК України) або протитуберкульозного закладу (частина 2 статті 345 ЦПК України), лікаря-психіатра (частина друга статті 341 ЦПК України), прокурора (частина друга статті 341 ЦПК України);
- якщо під час розгляду справи у порядку окремого провадження виникає спір про право, який вирішується в порядку позовного провадження, суд залишає заяву без розгляду і роз'яснює заінтересованим особам, що вони мають право подати позов на загальних підставах (частина шоста статті 294 ЦПК України);
- при ухваленні судом рішення судові витрати не відшкодовуються, якщо інше не встановлено законом (частина сьома статті 294 ЦПК України).
- рішення суду у справах окремого провадження не підлягають примусовому виконанню, але мають загальнообов'язковий характер.